

Marko Loisa

Lakimies
7–8/2018
s. 1079–1083

Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten lainkäyttöön digitalisaatio aineistopankkihankkeessa

1. Hankkeen pääpiirteet

Aineistopankkihanke (AIPA-hanke) tuo mukanaan erään merkittävimmistä muutoksista yleisten tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen työhön lähivuosien aikana. Hankkeen tavoitteena on siirtyminen syyttäjänvirastoissa ja yleisissä tuomioistuimissa digitaaliseen paperittomaan työtapaan lainkäytössä ja sitä suoraan tukevissa työtehtävissä. Hankkeessa myös rakennetaan tietojärjestelmäkokonaisuus tukemaan uutta digitaalista työtapaa. AIPA-hanke onkin sekä toiminnan kehittämisen hanke että tietojärjestelmähanke. Digitaaliseen työtapaan siirryttäessä työtavat voidaan miettiä kokonaan uudelleen. Paperien käsittelyyn perustuvia työtapoja ei siirretä uuteen toimintamalliin ja tietojärjestelmään vaan hankkeessa mietitään, miten lainkäyttötehtävät voidaan hoitaa nykyistä sujuvammin digitaalisesti. Asianosaisille ja heidän avustajilleen rakennetaan hankkeen osana lisää sähköisen asioinnin mahdollisuuksia.

2. Muutos tehdään yhdessä

Toiminnan muutosta ovat mukana suunnittelemassa ne, joita muutos koskee. Hanke toteutetaan lainkäyttötoiminnan ja tietojärjestelmän käyttäjien tarpeet edellä. Käytännön hanketyötä ohjaa hanketoimisto. Hanketoimistolla on kokonaisvastuu hankkeessa tehtävästä syyttäjänvirastojen ja yleisten tuomioistuinten käytännön toiminnan kehittämisestä ja tietojärjestelmäkehityksestä. Hanketoimisto muun muassa varmistaa sen, että tietojärjestelmä on toiminnan tarpeiden mukainen.¹ Hanketoimistoon kuuluu tuomareita, syyttäjiä, sihteereitä ja muita asiantuntijoita. Sen tehtävänä on huolehtia muutosjohtamisesta sekä päättää

* Marko Loisa, OTK, ma. hankejohtaja, oikeusministeriö; käräjätuomari, Etelä-Karjalan käräjäoikeus.

1. Oikeusministeriön päätös 14.11.2014. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten asian- ja dokumentinhallinnan kehittämishankkeen (aineistopankkihanke) jatkoasettaminen, s. 2.

tietojärjestelmän toiminnallinen sisältö. AIPA-hankkeessa tietojärjestelmän rakentaminen nähdään osana ydintoiminnan eli lainkäytön vaikuttavuuden ja tehokkuuden parantamista.

Digitaalisen työtavan jalkauttamiseksi hanketoimisto on rakentanut laajan muutosjohtamisen ja -koulutuksen verkoston. Verkoston toimintaan osallistuu yleisten tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen virkamiehiä sekä sidosryhmien edustajia kuten asianajajia, ja sen tavoitteena on osallistavan muutosjohtamisen keinoin synnyttää uutta työtapaa tukeva ilmapiiri ja valmiudet työtapojen muutokselle. Muutosjohtamisen ja -koulutuksen verkostossa valmistaudutaan muutokseen vapaaehtoisuuteen perustuvan kokeilukulttuurin avulla. Ensi vaiheessa uusien työtapojen kokeiluja on toteutettu nykyisin käytössä olevilla välineillä. Sitä mukaa, kun tietojärjestelmää otetaan osissa käyttöön, kehittyvät myös työtavat edelleen. Digitaalisen työtavan kokeilujen avulla hanketoimisto myös saa tarvittavaa tietoa toiminnallisista tarpeista tietojärjestelmän sisällöstä päättämiseen. Muutosjohtamisverkoston työskentelyn kautta on koottu sähköisen oikeudenkäynnin manuaali, jonka avulla parhaita käytäntöjä voidaan jakaa edelleen ja ottaa käyttöön eri puolella Suomea.²

Valtiokonttori myönsi toukokuussa 2017 Uuden työn Kaiku-palkinnon oikeusministeriön AIPA-hankkeelle henkilöstön digitalisaatioon liittyvien valmiuksien vahvistamisesta. Palkintoperustelujen mukaan kokeilu on laajasti työyhteisöön ja ydintyön tekemiseen pureutuva ja vaikutukset ulottuvat hallinnon sekä sidosryhmien lisäksi aina kansalaisiin asti. Oikeusministeriön hallinnonala on kokeilun myötä ottanut ison harppauksen digitaalisessa työskentelyssä. Lisäksi kokeilu auttaa erittäin laajan AIPA-hankkeen läpiviennissä ja tietojärjestelmäinvestoinnille saadaan sitä kautta vaikuttavuutta.³

Tietojärjestelmätyö on organisoitu hanketoimiston johtaman kokonaishankkeen osaksi siten, että järjestelmä rakennetaan hanketoimiston, Oikeusrekisterikeskuksen ja tietojärjestelmätoimittajien tiiviillä yhteistyöllä.

Tulevalla Tuomioistuinvirastolla on merkittävä rooli lainkäytön ydintietojärjestelmien jatkokehittämisessä. Kun AIPA-hanke päättyy, tulee Tuomioistuinvirasto huolehtimaan siitä, että järjestelmää kehitetään edelleen käyttäjien tarpeet huomioon ottaen. Koska AIPA tulee tietojärjestelmänä käsittämään sekä syyttäjänvirastojen että yleisten tuomioistuinten lainkäyttötyön, on Tuomioistuinviraston ja Valtakunnansyyttäjänviraston huolehdittava jatkokehityksestä yhteistyössä. Tuomioistuinviraston perustamista koskevan hallituksen esityksen mukaan Tuomioistuinvirastolle kuuluisivat tietojärjestelmien kehittämiseen ja ylläpitoon kuuluvat tehtävät. Se huolehtisi näistä yhteistyössä oikeusministeriön

2. Oikeus.fi (30.1.2018): Sähköisen oikeudenkäynnin manuaali, <https://oikeus.fi/fi/index/ajankoh-taista/sahkoisenoikeudenkaynninmanuaali.html>.

3. Valtiokonttori (10.5.2017): Oikeusministeriölle Uuden työn Kaiku-palkinto 2017, [http://www.valtiokonttori.fi/fi-FI/Oikeusministeriolle_Uuden_tyon_Kaikupalk\(57971\)](http://www.valtiokonttori.fi/fi-FI/Oikeusministeriolle_Uuden_tyon_Kaikupalk(57971)).

ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa. Tietoteknisten ja tietojärjestelmiin liittyvien palvelujen kehittäminen olisi Tuomioistuinviraston tärkeimpiä tehtäväalueita.⁴

3. Käytettävyyteen panostetaan

Helppokäyttöinen ja käyttäjän työhön hyvin sopiva tietojärjestelmä on olennainen edellytys tehokkaalle työskentelylle. Kun virkamiesten syyttäjänvirastoissa ja yleisissä tuomioistuimissa ei tarvitse käyttää aikaa sen miettimiseen, miten lainkäyttötehtävä viedään läpi tietojärjestelmän toimintoina tai tehdä järjestelmässä tarpeettomia toimenpiteitä, voidaan virastoissa keskittyä ydintehtävien hoitamiseen eli lainkäyttöön ja sitä suoraan tukeviin tehtäviin. Käytettävyyteen panostaminen myös luo edellytyksiä sille, että uusi sähköinen työtapo omakсутaan virastoissa ja hanke kokonaisuudessaan synnyttää ne hyödyt, joita sillä tavoitellaan.

Käytettävyyden kokemusta seurataan AIPA-hankkeessa säännöllisin tutkimuksin, joihin osallistuvat tietojärjestelmän käyttäjäkunnan edustajat. Käytettävyykokemus on tutkimusten perusteella tällä hetkellä sanallisessa arvioissa tasolla ”hyvä”. Jos käytettävyykokemus heikkenisi, voidaan hankkeessa reagoida nopeasti analysoimalla syyt muutokselle ja ryhtymällä käytettävyyttä parantaviin toimenpiteisiin. Käytettävyyteen panostaminen tietojärjestelmän suunnittelussa ja toteutuksessa sekä käytettävyykokemuksen systemaattinen seuraaminen onkin koettu AIPA-hankkeessa tärkeäksi.

Käytettävyy on tärkeää myös silloin, kun suunnitellaan sähköisen asioinnin ratkaisuja asianosaisille ja heidän avustajilleen. Oikeushallinnon sähköisten palvelujen on oltava käytettäviä ja ymmärrettäviä, jotta oikeushallinnon asiakkaat pääsevät oikeuksiinsa myös digitaalisten palvelujen avulla.

4. Tietojärjestelmä ja uusi työtapo käyttöön vaiheittain

Koko hanke on aikataulun mukaan valmis vuoden 2021 marraskuussa. Sinne asti ei kuitenkaan odoteta AIPA-tietojärjestelmän käyttöönottoja tai paperittomaan työskentelyyn siirtymistä, sillä hanke toteutetaan ja tietojärjestelmä rakennetaan osissa hankkeen aikana. Ensimmäinen osuus tietojärjestelmää on otettu valta-

4. Hallituksen esitys eduskunnalle Tuomioistuinvirastoa koskevaksi lainsäädännökksi 136/2018 vp, s. 32 ja 54.

kunnallisesti käyttöön syyttäjälaitoksessa vuoden 2017 helmikuussa. Se käsittää niin sanotut summaariset sakkoasiat eli sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (754/2010) mukaiset asiat syyttäjänvirastoissa.

Seuraavaksi käyttöön on otettu salaisten pakkokeinoasioiden toiminnallisuudet käräjäoikeuksissa. Valtakunnallisesti käräjäoikeudet ovat käyttäneet AIPA-tietojärjestelmää näissä asioissa vuoden 2018 toukokuusta lähtien.

AIPA-tietojärjestelmän käyttöönottojen yhteydessä syyttäjänvirastot ovat summaarisissa sakkoasioissa ja käräjäoikeudet salaisissa pakkokeinoasioissa siirtyneet sähköiseen työtapaan. asiat saapuvat tietojärjestelmään sähköisen rajapinnan kautta, ne käsitellään sähköisen materiaalin perusteella ja tieto ratkaisuihin välitetään järjestelmien rajapintojen välityksellä edelleen. Myöskään arkistointia varten asiakirjoja ei näissä asioissa tulosteta, vaan arkistointi tapahtuu sähköisesti. Käyttöönotot ovat olleet onnistuneita, ja käyttäjien palaute on ollut valtaosaltaan positiivista.

Seuraava käyttöönotto käsittää käräjäoikeuksien hakemusasioiden toimintoja. Niiden jälkeen edetään rikos- ja riita-asioiden toteutukseen ja käyttöönottoon. Kun hanke on kokonaan valmis, kaikki lainkäyttöasiat käsitellään sähköisesti vireille tulosta ratkaisemiseen ja arkistointiin saakka syyttäjänvirastoissa ja yleisissä tuomioistuimissa.

Tietojärjestelmää rakennetaan AIPA-hankkeessa ketterällä ohjelmistokehityksellä soveltaen SAFe-viitekehystä (Scaled Agile Framework). Ketterällä kehityksellä haetaan tietojärjestelmän toteutukseen tehokkuutta ja voidaan nopeasti reagoida muutoksiin. Rakennettavan tietojärjestelmän täsmällistä sisältöä ei tarvitse ketterässä ohjelmistokehityksessä kiinnittää heti hankkeen aluksi tarkasti vaan muuttuviin vaatimuksiin ja tarpeisiin voidaan reagoida hankkeen aikana joustavasti. Tämä vähentää riskejä ja varmistaa osaltaan sen, että tietojärjestelmä vastaa valmistuttuaan käyttäjien perusteltuja tarpeita.

5. Mikä muuttuu?

Syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimissa on jo nykyisellään monia välineitä sähköiseen käsittelyyn. Myös asiakkaat voivat olla yhteydessä viranomaisiin ja toimittaa materiaalia sähköisesti esimerkiksi sähköpostin välityksellä.

AIPA-hankkeen myötä digitalisaatio tulee kattamaan koko lainkäyttötyön ja vaikuttamaan yleisten tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen virkamiesten työhön monin tavoin. Työtehtävien hoitamista voidaan tukea automaation avulla, kattavat hakuominaisuudet helpottavat asioiden ja asiakirjojen löytämistä ja sähköiset työjono tuovat työhön hallittavuutta. Sähköinen aineisto on aina saatavilla tarvittaessa, jolloin työn paikkasidonaisuus vähenee. Tavoitteena on työn

mielekkyyden lisääminen ja tehostuminen sekä lainkäytön laadun kehittämisen edelleen.

Oikeudenhoidon asiakkaille palvelukykyä pyritään parantamaan esimerkiksi lisäämällä sähköisen asioinnin välineitä ja mahdollisuuksia sekä lyhentämällä käsittelyaikoja. Tuomioistuinten istunnoissa materiaali on sähköisesti esitettävissä paperipinojen sijaan, mikä osaltaan sujuvoittaa käsittelyä.

Lainkäytön digitalisaatio ja tietojärjestelmän kehitys eivät pääty, kun AIPA-hanke päättyy. Hankkeessa luodaan sähköisen työskentelyn, muokattavissa olevan tietojärjestelmän ja aineiston sekä asioiden perustietojen sähköisen saatavilla olon kautta edellytykset myös jatkokehitykselle. Se voi käsittää esimerkiksi kehittyneiden analyyttikkavälineiden ja tekoälysovellusten käyttöönottoa lainkäyttötyössä tulevaisuudessa.